

SPARBANKEN SKÅNES ARKEOLOGISKOLA

Nu får du chansen att bli arkeolog för en dag och lära dig hur historien skapas genom fynd i marken. Vi bjuder på ett spännande besök i Uppåkra – en fornlämning som räknas till Nordens största järnåldersbosättning.

I Sparbanken Skånes Arkeologiskola får du bland annat gräva och sålla (sila fram fynd) i jord från den senaste utgrävningen i Uppåkra. Just nu kommer jorden från området där Uppåkra mäktigaste familj en gång bodde. Här finns chansen att hitta riktiga fynd och vara med och bidra till Uppåkras historia!

Under besöket kommer du få en guidad visning i Uppåkra. Du kommer att få uppdrag längst vägen. Kanske får du en skymt av karaktärerna Halvdan Viking och Meia på någon av skyltarna i landskapet. Östbyn och Västbyn i Martin Widmarks böcker är inspirerade av Uppåkra och Lund!

Sparbanken
Skåne

1. Uppåkra – En järnåldersportal

Varför är det lilla samhället Uppåkra en sån speciell plats? Jo, under marken i det området döljer sig en av Sveriges mest värdefulla arkeologiska skatter, nämligen den största boplatsen från järnåldern som man någonsin har hittat i Norden.

Boplatsen grundades någon gång under 100-talet f.Kr. och övergavs cirka tusen år senare. Denna boplats spelade en central roll i vår historia och kan ge oss svar på många frågor om hur människor levde under järnåldern, vart man reste, vad man åt och vad man trodde på. Ja, hemligheterna som vilar i Uppåkras jord kan förändra hela vår bild av järnåldern i Sverige.

Redan i början av 1900-talet hittades rester av den gamla boplatsen, men det är först sedan slutet på 90-talet som man riktigt har förstått hur viktig platsen är och hur många fynd som vilar under ytan. Det har nämligen visat sig att boplatsen i Uppåkra var en av järnålderns mäktigaste ”städer”, ett centrum för handel, makt och religion.

Men hur kan man veta allt det här? Jo, genom att gräva i marken ...

Illustration: Mats Vänehem,
ur boken Vikingar (Bonnier Carlsen)

– Hej! Jag heter Halvdan. Jag växte upp i en by som liknar Uppåkra. Vilka fynd tror du skulle vara mest intressanta från din tid för en arkeolog i framtiden?

2. Historien lämnar spår

För tusen år sedan bodde människor här i Uppåkra på den plats där det nu är åker. Det var under den tid som vi idag kallar för järnåldern. De människor som bodde där då dog förstås för länge sedan, men i jorden finns spåren kvar efter deras hus och hur de levde sina liv.

När människor bor på en plats lämnar de oftast spår efter sig. Hus rivs och nya hus byggs ovanpå. Golv av lera och jord bättras på, och skräp slängs på marken. Det som är äldst hamnar till slut längst ner i jorden. Dessa lager av saker som människan har lämnat efter sig kallas kulturlager. Ju längre ner man gräver, ju längre bak i tiden kan man gå.

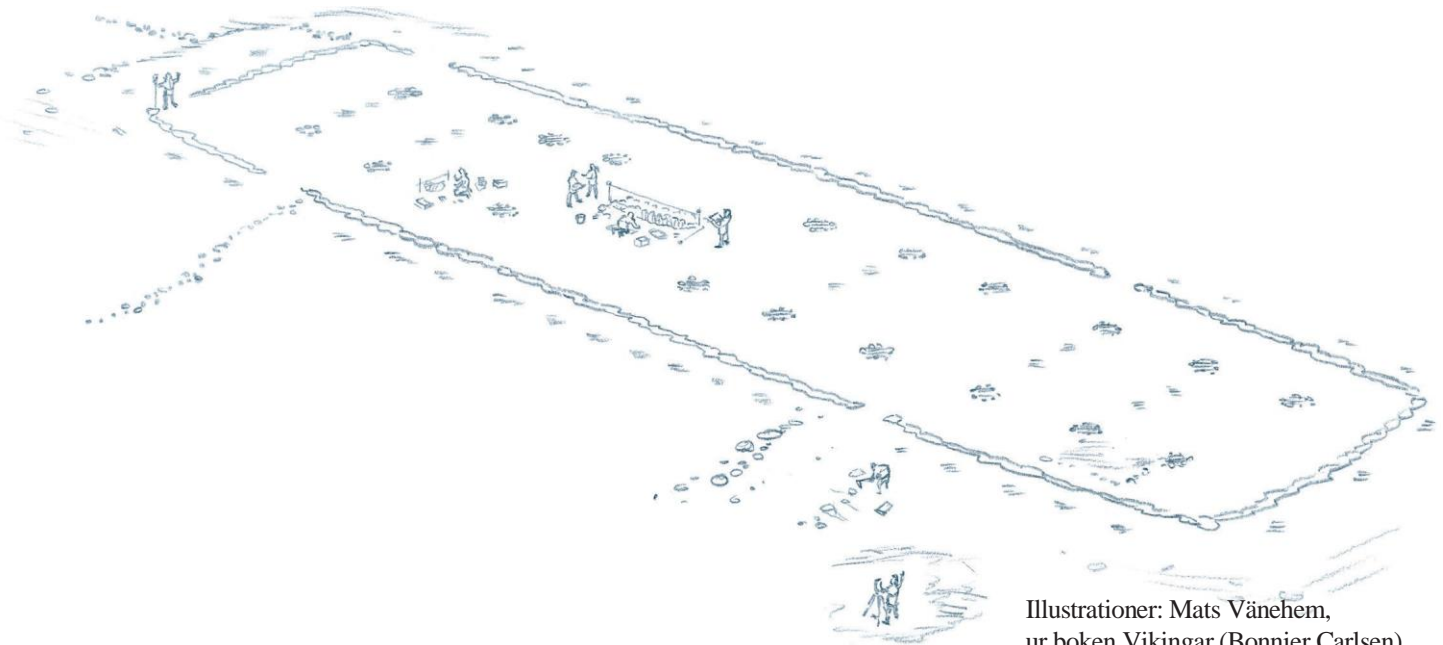
Arkeologerna som gräver i Uppåkra arbetar ungefär som detektiver. Som tidsdetektiver. De undersöker vad som kan ha hänt på platsen. Varje litet fynd blir en viktig ledtråd. Genom att dokumentera allt de hittar och sedan undersöka fynden kan arkeologerna lista ut hur det kan ha sett ut på platsen tidigare i historien, hur människorna bodde, vad de åt, hur de levde och hur de begravde sina döda.

Till exempel:

Under forntiden hölls husen uppe med hjälp av stolpar av trä. Stolparna grävdes ner en bit i marken. På så sätt blev huset stadigt. Ibland hittar arkeologerna mörka fläckar på rad i marken. Det kan vara resterna efter sådana stolpar. Stolparna har redan länge ruttnat bort men märkena efter dem finns kvar.

De arkeologer som har specialiserat sig på att undersöka ben kallas för osteologer. Osteologi = Läran om ben.

Illustrationer: Mats Vänehem, ur boken Vikingar (Bonnier Carlsen)

/ . Stor yta – många fynd

Boplatsen som hittats i Uppåkra är enormt stor. Den sträcker sig över drygt 44 hektar och det är lika stort som 57 fotbollsplaner. Än så länge har man bara grävt ut mindre än 1 % av marken. 99 % av den gamla järnåldersbosättningen är alltså kvar under marken, helt outforskad.

1 hektar =
10 000 Kvm

Men utgrävningarna fortsätter hela tiden och vartefter utgrävningarna går vidare så hittar arkeologerna nya spännande fynd och bilden av Sverige under järnåldern blir allt tydligare. Har ni tur och utgrävningarna är i gång när kommer till Uppåkra så kan ni få se ”ett titthål till forntiden”.

Trots att en sån liten del av Uppåkra har grävts ut är mängden fynd väldigt imponerande. Till exempel har man hittat över 28 000 metallföremål och de berättar tydligt om Uppåkras storhet. Man har funnit smycken, mynt, hantverk och redskap gjorda av guld, silver, brons, koppar och järn. Man har också hittat många vapen, delar av hjälmar, glas och pärlor.

Vissa hantverk har tillverkats lokalt men man har också funnit föremål från Romarriket, Mellanöstern och dagens Tunisien. Att fynden kommer från så många andra länder visar att Uppåkra en gång var en stor handelsplats. Här möttes folk från när och fjärran för att utbyta varor och idéer.

Del av ett arabiskt dirhem (en myntenhet) präglat i slutet av 700-talet i Abbasidkalifatet.

Ett romersk mynt från tidigt 200-tal. Den avbildade Julia Mamaea var mor till kejsaren Alexander Severus.

En ögonbrynsbåge från en hjälm av förgyllt brons och silver. 500-800 e.Kr.

Ett dräktspänne från 900-talet e.Kr. Skulle troligen likna ett lejon, men det ser mer ut som järnålderns Musse Pigg.

Fynd av bearbetade ben och horn visar att t.ex. kammar och redskap har tillverkats i Uppåkra.

Lerkliningen (lerklumpen) är från en 1500 år gammal ugn som använts för brödbak och ölbryggning. I den här lerklumpen har den som tillverkade ugnen lämnat sitt fingertryck!

– Hej! Jag heter Meia. Arkeologiska fynd är inte alltid saker.

Ibland kan det vara spår av t.ex. en eldstad eller en bostad. Vilka fynd är mest värda tycker du?

Kan man sätta ett värde på kunskap?

Foto: Historiska museet vid Lunds universitet

4. Kulthuset

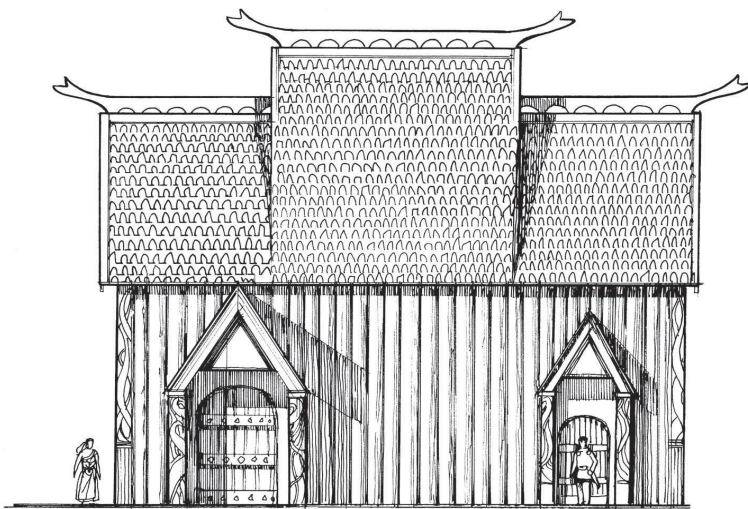
Utöver alla lösa fynd har arkeologerna även hittat spår efter olika typer av byggnader. Långhus, verkstäder, ugnar, förråd och fähus låg utspridda över den stora boplatsen. En av de mest intressanta byggnaderna är den som kallas kulthuset.

Huset byggdes ca 200 e.Kr. och det stod på samma plats ända till 900-talet då det revs. Byggnaden var uppförd i trä, och taket bars upp av fyra stora stolpar. Att stolparna hade grävts djupt ned i marken tyder på att byggnaden var ovanligt hög. Den har varit över 10 meter! Säkerligen var det höga kulthuset en imponerande syn i landskapet.

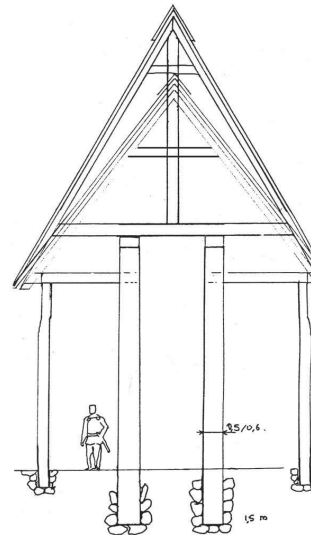
I och runt kulthuset har arkeologerna gjort många fynd. De har bl.a. hittat vapen och ben. De har också hittat kirurgiska instrument som användes av dåtidens läkare.

Den här silverbägaren med guldband är från 500 e.Kr. Glasskålen är från samma tid och troligen tillverkad norr om Svarta Havet. Båda två har hittats vid kulthuset.

Loic Lecareux har tecknat denna bild av hur kulthuset kan ha sett ut.

Detta var vad som fanns kvar av kulthuset när det grävdes fram; mörka fläckar som visar var stolparna och väggarna har stått.

I stolphålen hittade man mer än 120 guldgubbar och guldgummor från 600-700 e.Kr. Dessa guldbläck var troligen uppsatta på stolparna som dekoration.

5. Arkeologens noggranna arbete

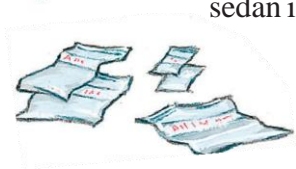
Med skårslev och såll

När arkeologer gräver ut jorden måste de vara väldigt försiktiga så att de inte skadar något av de fynd som de hittar. Man gräver försiktigt med en skårslev och skrapar av ett tunt lager jord i taget. Man använder också små penslar. All jord sållas sedan för att man inte ska missa ens de minsta fynd som finns på platsen.

Dokumentation

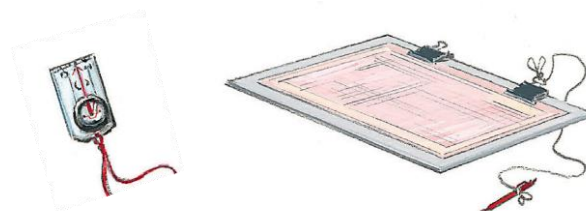
Arkeologer måste också att vara väldigt noggranna och dokumentera det som de hittar. Både **vad** de hittar och **var** fyndet görs. Området som grävs ut är noga markerat och arkeologerna mäter exakt vart varje fynd hittas och hur djupt fyndet låg. Fyndet läggs sedan i en plastpåse och får en tydlig märkning innan arkeologen fortsätter sitt arbete.

Det är bara saker av hårda materialen som har överlevt till våra dagar, till exempel metall, ben, glas, pärlor. Mjuka material som till exempel tyg och skinn har tyvärr förmultnat. Man kan dock hitta spännen till kläder som människor har burit och de kan ge ledtrådar om hur plagg såg ut.

Trä räknas också som ett mjukt material. Men när trä förmultnar lämnar det mörka märken i marken. På så sätt kan man se vart t.ex. husstolpar har stått utan att själva stolparna finns kvar. Dessa fynd kan ju inte läggas i plastpåsar, istället ritas arkeologerna tydliga bilder av sådana fynd och placeringen märks ut precis lika noggrant som lösa fynd.

Illustrationer: Mats Vänehem, ur boken Vikingar (Bonnier Carlsen)

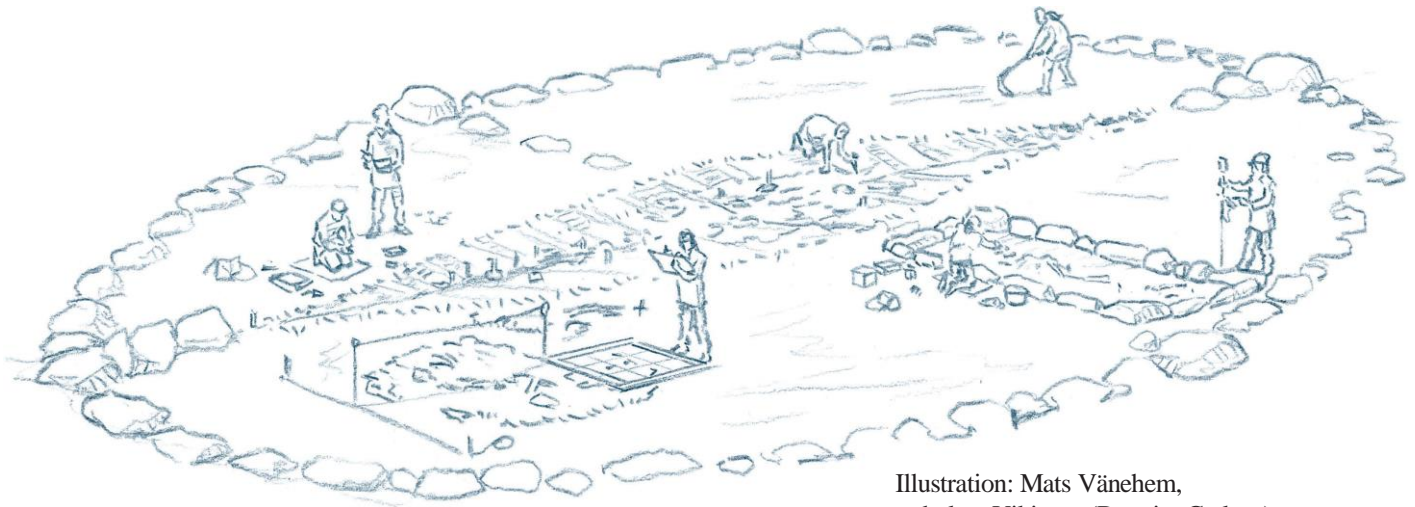

Illustration: Mats Vänehem,
ur boken Vikingar (Bonnier Carlsen)

Det viktiga samarbetet

Samarbete är väldigt viktigt för arkeologer och alla i gruppen måste prata med varandra. Man tittar alltid på hur det ser ut i hela schaktet, det vill säga hela området som man gräver ut. Det är viktigt att titta på helheten för att se sammanhanget (kontexten).

Tänk på det som ett pussel. Varje fynd för sig kanske inte säger så mycket, men när man lägger ihop bitarna så kan de olika fynden tillsammans visa en tydlig bild. De kanske kan berätta om vad människorna har haft för sig på platsen. Är det en sophög man gräver fram? En grav? En eldstad, en ugn eller kanske något annat? Om man inte pratar med varandra om vad man ser och vad man hittar så kan man missa viktiga ledtrådar.

Snart är det din tur att få vara arkeolog!

På arbetsbladet "Välkommen till arkeologiskolan" kan du läsa mer om vilka redskap du kommer att möta på Uppåkra, när du och dina klasskamrater ska få prova på att gräva. Tänk på att vissa av fynden inte sett dagens ljus på flera tusen år. Var rädd om allt du hittar! De flesta av fynden hamnar på Historiska museet vid Lunds universitet. Några av fyndens ställs ut i besökscentret på Uppåkra. Ingenting får förstås tas med hem.

Det finns också en blankett för dokumentation (en kontextblankett) där du kan se hur en dokumentation kan se ut. Kontext betyder sammanhang. När ni kommer till Uppåkra kommer ni att få gräva och sälla jord tillsammans. Om ett alldeles särskilt fynd hittas får ni öva på att dokumentera fyndet ni gjort. Glöm inte att samarbeta!

Välkommen till Arkeologiskolan!

När du kommer till Uppåkra kommer du att få testa på att vara arkeolog för en stund. Det kommer att finnas schakt (grävlådor) som du kommer att få gräva i. De redskap du behöver kommer finnas till hands i speciella lådor.

Skärslev

Detta är arkeologens vanligaste verktyg. Det gäller att gräva försiktigt i jorden. Smula gärna sönder jordklumparna med fingrarna. Där döljer sig ofta fynd.

Såll

Jorden sållar du sedan genom sållet. Kanske finns där små föremål som är lätta att gå miste om annars.

Pensel

Ibland kan man hitta ömtåliga fynd. Då är det bra att borsta av dem försiktigt med pensel.

Tandborste

När du hittat ett fynd behöver du tvätta det. Då kan du borsta med tandborste och vatten. Men kom ihåg att om du hittar metall, så borsta bara försiktigt med pensel! Annars kan föremålet lätt rosta sönder.

Fyndpåsar

När fynden är tvättade och torra, kommer arkeologerna att lägga ned dem i fyndpåsar. Namn på skolan och det datum ni var här kommer att stå på påsarna så att vi vet vem som har hittat fynden.

Vad händer sedan?

Arkeologerna brukar sedan skriva vad som har hittats i en databas som kallas Fyndplattformen. Den finns på www.uppakra.se. Här kan du sedan söka efter skolans namn och det datum ni var på Uppåkra för att få veta mer om fynden ni gjort. Fynden läggs i vita askar och skickas till ett magasin. En konservator jobbar med att bevara fynden så att de finns kvar i framtiden. De allra finaste fynden hamnar på museum. Uppåkras fynd hamnar på Historiska Museet i Lund och deras magasin. Vissa fynd ställs ut i Uppåkras besökscenter.

Datum och Namn

ODIN

BALDER

IDUN

FREYA

HEL

TOR

1. Vilket/vilka fynd har du hittat?: _____

2. Rita in var i rutan (lådan) du har hittat fyndet/fynden:

Uppåkra Kyrka

Schaktets
längd x bredd
128 x 128 cm,
djup 22 cm

Så här såg fynden/fyndet ut:

Tillsammans ger vi tillbaka!

Det är i möten och i upplevelser vi utvecklas, utmanas och växer. Våra aktiviteter för barn och ungdomar ligger oss särskilt varmt om hjärtat. De väcker förhoppningsvis nyfikenhet, lust att lära mer och en känsla av gemenskap. Det är kul att göra saker tillsammans.

Sparbanken Skåne stödjer föreningsliv, kultur och samhällsutveckling runt om i Skåne och ägs huvudsakligen av Sparbanksstiftelsen Färs & Frosta, Sparbanksstiftelsen 1826 och Sparbanksstiftelsen Finn. Ägarstiftelserna får vinstutdelning från banken och delar av detta överskott ger vi tillsammans tillbaka till det lokala samhället i form av bland annat stipendier, utvecklingsstöd och våra projekt som vi hoppas ska fungera som ett led i att uppmuntra och lyfta barn och ungdomar i Skåne.

▶ Läs mer på www.sparbankenskane.se/tillsammans

Sparbanken
Skåne

